

GÖÇ BAĞLAMINDA YABANCI DÜŞMANLIĞI VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME
XENOPHOBIA AND SOCIAL INTEGRATION IN THE CONTEXT OF MIGRATION

Arş. Gör. Ramazan KOCAKAYA

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
rmznkcky@kmu.edu.tr, Karaman/Türkiye

ÖZET

Son yıllarda uluslararası göçler ve küresel terör olaylarının artışı ile birlikte yabancı düşmanlığı da sıkça anılmaya başlamıştır. Yabancı düşmanlığı, topluluğa, topluma veya ulusal kimliğe yabancı olduğuna ilişkin algılamaya dayanarak, kişileri reddeden, dışlayan ve kötülemeye tabi tutan tutumlar, önyargılar ve davranışlar olarak tanımlanabilir. Yabancı düşmanlığı birçok kaynakta ırkçılık ve ayrımcılık ile bir arada ele alınmakta ve göç sonrası toplumsal bütünleşme açısından bir risk faktörü olarak görülmektedir. Göçmenler söz konusu olduğunda yabancı düşmanlığı, varlıklarının yarattığı "tehdit"i vurgulayarak ve toplumsal sorunlar için günah keçileri haline getirerek göçmen grupların bir kısmını veya tamamını etkin bir şekilde damgalayan ve kötüleyen dinamik bir kamu retoriği yoluyla sürdürülmektedir. Bu çalışmada da, göç bağlamında yabancı düşmanlığı ve toplumsal bütünleşme konuları üzerinde durmak amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, yabancı düşmanlığının doğası ile ilgili bilgi verilmiş, toplumsal bütünleşmeye etkisine değinilmiş ve çokkültürcülük tartışmalarına yer verilmiştir. Sonuç olarak yabancı düşmanlığı yeni ortaya çıkan bir durum değildir ve medeniyetler çatışması vb. tezlerin de desteğini alarak her şeyin küreselleştiği dünyamızda ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Toplumsal bütünleşmenin sağlanamadığı durumlar dikkate alınarak, herkesin, sorunun çözümüne katkıda bulunması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı düşmanlığı, toplumsal bütünleşme, göç, kimlik, çokkültürcülük.

ABSTRACT

Along with the increase in international migrations and global terrorist incidents, xenophobia has also been frequently mentioned in recent years. Xenophobia can be defined as attitudes, prejudices and behaviors that deny, exclude, and disparage persons based on the perception that they are alien to the community, society or national identity. Xenophobia is considered together with racism and discrimination in many sources and is seen as a risk factor in terms of post-migration social integration. In the case of migrants, xenophobia is maintained through a dynamic public rhetoric, which effectively stigmatizes and disparages some or all of the migrant groups by emphasizing the "threat" created by their being and turning them into scapegoat for social problems. In this study, it is aimed to focus on xenophobia and social integration issues in migration context. Within the scope of the study, information about the nature of xenophobia was given, its impact on social integration was addressed and debates on multiculturalism were included. As a result, xenophobia is not a newly emerging situation and, with the support of theses like the clash of civilizations, has become a serious threat to our globalized world. Taking into consideration the situations where social integration can not be provided, it is thought that everyone should contribute to solution of the problem.

Keywords: Xenophobia, social integration, migration, identity, multiculturalism.

1.GİRİŞ

Xenophobia kelimesinin sözlük anlamları şu şekildedir: “diğer ülkelerin insanlarına karşı hoşnutsuzluk veya önyargı”; “yabancılardan ya da garip veya yabancı herhangi bir şeyden korku ve nefret”; “kendinden kültürel açıdan farklı olan insanların geleneklerinden, kıyafetlerinden vb. korkma veya hoşlanmama” (oxforddictionaries.com; dictionary.com; merriam-webster.com). Sözlük anlamlarından da anlaşılacağı üzere xenophobia içerisinde korku, hoşnutsuzluk, önyargı, nefret vb. olumsuz birtakım duygu ve düşünceleri barındıran bir kelimedir.

Türk Dil Kurumu'na göre “yabancı” kelimesi “başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigâne, ecnebi; başka bir milletle ilgili olan; aileden, çevreden olmayan (kimse veya şey),

özge; tanınmayan, bilinmeyen, yâd; aynı türden, aynı çeşitten olmayan; bir konuda bilgisi, deneyimi olmayan; belli bir yere veya kimseye özgü olmayan” anlamlarına gelmektedir (<http://tdk.gov.tr>). İngilizcede yabancı kelimesine karşılık olarak “foreign”, “strange”, “alien” kelimeleri kullanılmaktadır. “Foreign” daha resmi bir ifadedir ve başka bir ülkeden gelen kişiler için kullanılmaktadır. “Strange” ve “alien” kelimeleri ise daha geniş anlamda bir kullanıma sahiptir ve sadece yerlinin zıttı anlamındaki yabancı anlamında kullanılmamaktadır. Strange kelimesi tuhaf anlamında da kullanılırken alien kelimesi uzaylı anlamına da gelebilmektedir.

Yabancı düşmanlığı, topluluğa, topluma veya ulusal kimliğe yabancı olduğuna ilişkin algılamaya dayanarak, kişileri reddeden, dışlayan ve kötülemeye tabi tutan tutumlar, önyargılar ve davranışlar olarak tanımlanabilir. Yabancı düşmanlığının uluslararası bir normatif tanımlaması bulunmamakla birlikte, 2001 yılında Durban’da yapılan Irkçılık, Irksal Ayrımcılık, Yabancı Düşmanlığı ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansında geniş bir şekilde ele alınmıştır. Yabancı düşmanlığı konusundaki söylem, tutum ve davranışlar genellikle yabancıları, gözdağı vermeyi ve şiddeti haklı çıkaracak kadar tehlikeli olarak nitelendirir ve sonuç olarak toplumsal uyum için ölümcül bir tehdit haline getirir. (Taran ve diğerleri, 2016: 65). Irkçılık ve yabancı düşmanlığı, birbirinden ayırt edilemeyen iki terimdir ve aralarında sıkı bir bağlantı mevcuttur. Irkçılık, ırk üstünlüğüne ilişkin bir doktrin veya inanç olarak tanımlanabilir. Buna ırkın zekâ, kültürel özellikler ve ahlaki tutumları belirlediği inancı da dâhildir. Irkçılık, irksal önyargı ve ırk ayrımcılığını içerir. (Perruchoud, 2004: 51 - 73)

Dünyanın yabancı düşmanlığı çerçevesinden algılanması, kompleks sosyo-kültürel olayların iyi ile kötü senaryolara indirgenmesine neden olur. “Biz” yani yerliler eşittir iyi ve normal olanlar, herkesin nasıl görünmesi, hissetmesi ya da düşünmesi gerektiği ile ilgili standartları belirleyenler ve “Onlar” yani yabancılar eşittir suçlu, tehdit oluşturan, rahatsız eden, şiddete başvuran, istilacı vs. İyi olan “Biz” ile kötü olan “Onlar” karşı karşıyadır. Bu da göstermektedir ki diğerleriyle ve kendimizle ilgili algılara belirli değerler atfettiğimiz söylenebilir. (Brander ve diğerleri, 2008: 333)

Fromm’a göre (1995: 113) yabancı milletler söz konusu olduğunda nesnellik diye bir şeyin bulunmadığı gerçeğinin herkes farkındadır. İnsanın kendi ulusu her şeyin en iyisini ve en soylusunu sergilerken, zaman zaman diğer uluslardan biri tümüyle kötü ve düşman olarak gösterilir. Düşmanın yaptığı iyi şeylere bile, bizi ve dünyayı kandırmak için hazırlanmış özel şeytanlık örnekleri gözüyle bakılır; hâlbuki kendi kötülüklerimiz gereklidir, soylu amaçlara yöneldiği için yapılmaları doğrudur. İnsanlararası ilişkiler gibi uluslararası ilişkileri de irdelendiğinde nesnellığın çok az rastlanan bir şey olduğu ve az ya da çok narsist çarpıtmaların neredeyse bir kural durumuna girdiği sonucuna ulaşılabilir.

Montaigne (2018: 227) ise Fromm’un bahsettiği durumdan rahatsızlığını şu şekilde dile getirmiştir kendi döneminde: “Bizim Fransızların bir huyu var: Kendi bildiklerine benzemeyen bir yaşayış, bir hal gördüler mi şaşırır, ürkerler. Bunda o kadar ileri giderler ki Fransız olmaktan utanacağım gelir. Köylerinden çıktılar mı sudan çıkmış balığa dönecekler neredeyse. Nereye giderlerse gitsinler kendi adetlerini de beraber götürür, yabancı adetleri kötü görürler. Macaristan’da bir Fransız gördüler mi bayram eder, canciğer olur ve kafa kafaya verip gördükleri barbarca şeyleri çekiştirmeye başlarlar. Bir şey Fransız olmadı mı barbardır onlara göre. Üstelik bunlar yabancıları tanıyabilen zeki Fransızlardır. Çoğu bir yere, dönmek için gider. Seyahatlerinde içlerine kapanır, her şeyden gocunur, konuşmaz, kimseye açılmazlar: Dünyalarına yabancı bir hava bulaşacak diye ödleri kopar.”

Onur’a göre (2003: 255-277) öteki ve yabancı kavramları, farklı kişilerce öznel tarzda ele alınabilirler; dolayısıyla bunların ne olduğu ya da ne olması gerektiğinin, bilimsel anlamda kesin bir şekilde belirlenemeyecek bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Huntington’a göre (1996: 180) medeniyet içi “biz” ile medeniyet dışı “onlar” ayrımı, insanlık tarihinin sabit bir değişkenidir. Medeniyet içi olanlar ile medeniyet dışı olanlar karşısında sergilenen davranışlar arasındaki farklılıklar şu etkenlerden kaynaklanır: Çok farklı algılanan insanlar karşısındaki üstünlük (ve zaman zaman aşağılık) duyguları; Farklı oldukları düşünülen insanlardan duyulan korku ve güvensizlik; Dil farklılıklarının ve medeni davranış olarak tanımlanan davranış farklılıklarının bir

sonucu olarak bu insanlarla iletişim kurma zorluğu; Başka insanların temel varsayımlarına, motivasyonlarına, toplumsal ilişkilerine ve toplumsal pratiklerine yeterince aşına olmama.

Bauman (2017: 196) yabancı düşmanlığı ile ilgili düşüncelerini dile getirirken heterofobi kavramını da kullanmıştır. Bauman'a göre belirsizlik çok hoş bir durum değildir. Bu nedenle belirsizlikten kurtulma ile ilgili çabalarla çok sık karşı karşıya kalınır. Bu yüzden kültürel eğitimin verdiği normlara uyma baskısı, genellikle öteki kültürlerin normlarını gözden düşürme ve kötüleme gayretleri ile birlikte ele yürütülür. Öteki kültürler bir kültür "yokluğu" – medeniyetten nasibini almamış, kaba, tuhaf, acımasız, insandan çok hayvanlık – olarak gösterilir. Bu kültürler ayrıca bozulmanın bir ürünü – hastalıklı, patolojik, anormal, sapkın – olarak tarif edilir. Bu ve bunun gibi tepkiler yabancı korkusu ve farklılık korkusunun formlarıdır. En nihayetinde bunlar ortak kültürel kodlar sayesinde sağlanan düzeni savunma, belirsizlikle mücadele yöntemleridir.

Yabancı düşmanlığını kimlik bağlamında da ele almak gerekmektedir. Bir kişiyi yabancı olarak değerlendirip ona düşmanca duygular beslediğimizde aslında o kişiye "yabancı kimliği"ni uygun görüyoruz. Kendilerine seçim hakkı tanınmayan, böylece başkaları tarafından zorla dayatılmış bir kimlik yükünü sırtlanan, kimlik tercihinden men edilmiş insanlar mevcuttur. O kimlikler ki, taşıyanların gücüne gider ancak ne atmalarına izin verilir ne de ondan kurtulabilmeleri mümkündür. Tektipleştirici, aşağılayıcı, insandışılaştıran ve damgalayan kimliklerdir onlar. (Bauman, 2013: 51) Örneğin, vatandaşlık hakkı olsa da doğuştan vatandaş olsa da Amerikalı veya Avrupalı Müslümanlar yalnızca "Müslüman" olarak değerlendirilir, dini kimlikleri ön plana çıkarılır ve böylece Müslüman olmayan Avrupalı ve Amerikalılardan aşağı olarak tarif edilirler. Kimlikleri bu şekilde bölmek aslında kişiyi, kendiliğinin bir yönünü diğerlerinden ayırarak düşünmektir ki bu da açıkça politik bir doğaya sahiptir. Bazı dünya liderleri, çoğunluklar ile azınlıkları karşı karşıya getirmek ve farklılıkları şişirmek suretiyle kendilerine gündemler oluşturmuşlardır. (Lean, 2012: 35)

Çok eski zamanlardan bugüne öteki'ni dinsel ya da etnik özelliklerine göre değerlendirmeye yönelik eğilim, başka yerlerden gelmiş insanları geleneksel aidiyetlerine iten düşünce alışkanlığı, kişileri ten renginden, aidiyetinden, şivesinden ya da adından bağımsız olarak görmeyi engelleyen düşünsel zayıflık, insan toplumlarını etkilemiştir. Ancak özellikle de Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bu yana, dinle ilişkili olanlar başta olmak üzere aidiyetlerin gitgide şiddetlendiği; farklı insan topluluklarının birlikte yaşamasının gün geçtikçe daha da zorlaştığı ve demokrasinin sürekli kimlik pazarlıklarına bağlı olduğu bir dünyada yaşıyoruz. (Maalouf, 2009: 21-165)

İrkçilik ve yabancı düşmanlığının, dünyanın başlıca sorunlarından biri haline gelmesi, insanlık için gelecekte bir tehdit unsuru olarak algılanmaya başlanmasına neden olmuştur. Bu durum, verilen mücadelelerde eksiklikler yaşandığını akıllara gelmekte ve sorunun çözümüne ilişkin yeni arayışları gündeme taşımaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun ırkçılığın, çözüme kavuşturulması gereken bir sosyal sorun olduğunun farkına varılmalıdır. Avrupa Konseyi de bu kapsamda, "nefret söylemi" tanımını yeniden yapmış, ırkçılık ve yabancı düşmanlığını da tanımın içerisine dâhil etmiştir. (Aydınlı ve diğerleri, 2015)

2. YABANCI DÜŞMANLIĞININ GÖÇ SONRASI TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞMEYE ETKİSİ

Toplum, amaçlarına, işlevlerine, özelliklerine ve yapılarına göre birbirleriyle uyum içinde olacak şekilde toplumsal grupları bir arada tutar. Bu bir aradalık sayesinde söz konusu gruplar arasında bir dizi sosyal ilişkiler gelişir. Bu etkileşimler de sosyalleşme süreci ile birlikte toplumsal grupların sosyal açıdan maddi ve manevi kültür unsurlarını ortak bir paydada buluşturarak bütünleşmelerine olanak sağlar. (Karacan Doğan ve Yetim, 2011: 27-48)

Toplumsal bütünleşme kavramı bazılarının göre, tüm insanlar için eşit fırsatlar ve hakları ima eden kapsayıcı bir hedeftir. Bu durumda, daha entegre hale gelmek, yaşam fırsatlarını iyileştirmek demektir. Başkaları için artan entegrasyon, negatif bir çağrışıma sahip olup, istenmeyen bir tekdüzelik dayatmasını akıllara getirmektedir. Ve yine başkalarına göre toplumsal bütünleşme terimi, mutlaka olumlu ya da olumsuz bir duruma işaret etmez, sadece herhangi bir toplumda kurulan insan ilişkilerinin biçimlerini tanımlamanın bir yoludur. (Hewitt de Alcántara, 1995: 61-63)

Yılmaz'a göre (2010: 73-101) toplumsal bütünleşme, bireyin toplumsal kuralları öğrenerek, içinde yaşadığı toplumla uyumlu ilişkiler geliştirebilmesi sürecidir. Toplumsal bütünleşmenin sağlanmadığı durumlarda ise yurttaşlık bilinci oluşmaz, bu da bireyler arasındaki çözülmeye, kutuplaşmaya, ayrımcılığa ve şiddete neden olabilir. Çokkültürlü toplumlarda genelde toplumsal bütünleşme devlet otoritesiyle, anayasal ve hukuki düzenlemelerle sağlanmaktadır. Düşünsel paydalar ile paylaşılan kültürel değerlere sahip olmayan toplumlarda aidiyet bilinci çoğunlukla kanunlarla geliştirilmeye çalışılır. Fakat salt yasalarla sağlanmaya çalışılan toplumsal bütünleşmenin sürekliliğinden söz etmek güçtür.

Akbaba'ya göre (2005: 19-25) toplumsal bütünleşme, öncelikle toplumsal yapıyı oluşturan bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesiyle mümkündür. Söz konusu ihtiyaçlar sosyo-ekonomik olduğu kadar psikolojik öğeleri de içinde barındırmaktadır. Akbaba, toplumsal bütünleşmeye zarar veren unsurların kaynağının, hem fertler hem de toplumun kendisi olduğu görüşündedir.

Büyük ev sahibi ülkelerde uluslararası göç, politika tartışmalarının merkezinde yer alan toplumsal bütünleşme ve kültürel adaptasyon problemleri yaratmaktadır. Sıkça ortak bir dili ya da ortak bir dini paylaşmayan ve çok farklı geleneklere sahip olan insanların yan yana yerleştirilmesi, insan hoşgörü ve anlayışından olağandışı taleplerde bulunmak anlamına gelir. Çok sayıda yabancıların gelişi, aynı zamanda mevcut sosyal hizmetler ve yerel ekonomiler üzerinde olağandışı gerilimler yaratmaktadır. (Hewitt de Alcántara, 1995: 61-63)

Kendisi de bir göçmen olan Bauman'a göre (2013: 53-99) göçmenler, diğer tüm yoksunluklarının ötesinde, kendileri için özel olarak tasarlanmış, mekân olmayan yerler (non-places) dışında, egemenlik altındaki topraklarda gerçek anlamda bir fiziksel varoluştan bile mahrum bırakılırlar. Mekân olmayan yerler, geri kalan "normal" ve "tam" insanların yaşayıp hareket ettiği alanlardan ayırt edilmeleri amacıyla, mülteci veya sığınmacı kampları olarak etiketlenirler. Göçmenlerin çok azı kendi memleketinde tehdit altında olan dini ve etnik farklılığıyla yaşayabileceği, onu geliştirebileceği ve rahatsız edilmeksizin gereklerini uygulayabileceği neden dışında bir gerekçeyle yeni ülkesini seçmiştir.

Yakushko (2009: 36-66), literatürde göçmenlere karşı olumsuz duyguları tanımlamak amacıyla "nativism" kavramının da kullanıldığını ancak yabancı düşmanlığı teriminin, göçmen karşıtı tutumları tanımlamak amacıyla sosyal psikologlar, insan hakları örgütleri ve Birleşmiş Milletler tarafından yaygın olarak kullanıldığını; bu nedenle, yabancı düşmanlığının, göçmenlere yönelik önyargıların adlandırılması ve anlaşılması için en uygun kelime olabileceğini ifade etmiştir. Yakushko'ya göre yabancı düşmanlığının anlaşılması, klinisyenlerin ve akademisyenlerin, göçmenlerin uyum ve refahı için zararlı sosyo-politik faktörleri tanımasına yardımcı olabilir.

Yabancı düşmanlığı, yabancı kökenleri veya uyrukları temel alınarak vatandaş olmayan gruplara karşı ayrımcılığı içeren olumsuz algılamalar ve uygulamalardan oluşur. Bu, tüm göçmen kategorilerini (göçmen, mülteci, sığınmacı) etkiler. Bununla birlikte, farklı göçmen gruplar kültürel, ırksal ve etnik yapılarına, sınıf bileşimine ve göçmen statüsüne bağlı olarak farklı derecelerde yabancı düşmanlığı yaşayabilir. Yabancı düşmanlığı, varlıklarının yarattığı "tehdit"i vurgulayarak ve toplumsal sorunlar için günah keçileri haline getirerek, göçmen grupların bir kısmını veya tamamını etkin bir şekilde damgalayan ve kötüleyen dinamik bir kamu retoriği yoluyla sürdürülmektedir. (Crush ve Ramachandran, 2009: 6)

Göçmen karşıtı düşmanlıkta ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının özelliklerini ayırt etmek zordur; göçmenlerin egemen yerli nüfuslardan genellikle farklı etnik, ırksal, dinsel ve kültürel özelliklere sahip oldukları, bazı durumlarda görünüşlerinin yerli ırk ve etnik azınlıklara benzediği görülmektedir. (Taran ve diğerleri, 2016: 65) Dolayısıyla göçmenler sadece ırkları sebebiyle yabancı düşmanlığına maruz kalabilecekleri gibi ırk haricindeki nedenlerle de yabancı düşmanlığıyla karşılaşabilmektedirler.

Cinsiyet yanlılığı da çoğu zaman ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla birleşmektedir. Kadınların, gelenek ve giysileri, cinsiyet kalıplarına uymadığı için saldırıya uğradıkları olmaktadır. Bazen ırkçı

saldırıları özellikle çok kötü ve cinsiyete özgü biçimler alır. Kadınlar sık sık saldırıya maruz kalırlar, çünkü cinsiyete özgü elbise biçimleri –İslami hijab veya birçok Roman tarafından giyilen uzun elbiseler gibi- farklılık veya meydan okumanın simgesi olarak alınır. Avrupa'da ırkçı ve dini motivasyona sahip birçok saldırı vakasında saldırganlar, Müslüman kadınlara, müstehcen sözler söylemekte ve başörtüsünü çıkarmaya çalışmaktadırlar. (Human Rights First, 2008: 7)

Bajt ve Pajnik (2010: 3-4) Slovenya özelinde göçmen entegrasyonundaki mevcut zorlukları yabancı düşmanlığı bağlamında tartışmışlardır. Bajt ve Pajnik'e göre, genel olarak medya söylemi "biz" (Slovenler) ile "onlar" (göçmenler) arasındaki ayrıma farklı bir biçimde daha fazla ağırlık vermiştir. Bu tür bir kategorizasyon ise göçmenleri tehdit olarak gören vatandaşların tutumunu etkilemektedir ve göçmenleri, yerel nüfusun alışkanlıklarını bozan, ekonomik bir yük durumunda olan ve "işlerimizi" elimizden alan vb. istilacılar olarak tasvir etmektedir. 2001 yılına kadar göçmenlerle ilgili basında çıkan haberler genellikle yabancı düşmanı ve hoşgörüsüzdür; 2001/2002 döneminde "göç krizi" zirve noktasına ulaştıktan sonra ise kamu söyleminde daha hoşgörülü ve ayrımcılık karşıtı söylemler önem kazanmaya başlamıştır.

ILO, IOM ve UNHCHR'ye göre (2001), aşağıdaki ilkeler, göçmenler ve mültecilerin karşılaştığı ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı etkin bir katılımı sağlayacaktır:

- ✓ Özellikle yabancı uyruklu kişilerin haklarını tanıyan ve koruyan ilgili uluslararası standartların ulusal yasalar tarafından benimsenmesi ve uygulanması yoluyla hukukun üstünlüğü güçlendirilmeli.
- ✓ Yabancı uyruklu ve vatansız insanlara karşı da dâhil olmak üzere ırkçı ve yabancı düşmanlığına dayalı ayrımcılık, davranış ve eylemde bulunmak kabul edilemez ve yasadışı olarak görülmeli.
- ✓ Mevzuatın tam olarak uygulanmasını sağlamak için idari tedbirler, usuller ve girişimler ile tüm devlet memurlarının / çalışanlarının hesap verebilirliği geliştirilmeli.
- ✓ Ayrımcılıkla mücadele yasasını izlemek ve uygulamak ve hem kamu hem de özel kuruluşlara karşı vatandaşlar ve yabancı uyruklu kişilerden gelen ayrımcılık şikâyetlerini almak ve buna göre hareket etmek amacıyla, yetkiye sahip, bağımsız ulusal insan hakları / ayrımcılık karşıtı izleme organları kurulmalı.
- ✓ Çeşitlilik ve çok kültürlü etkileşime saygı teşvik edilmeli.
- ✓ Siyasi, topluluksal ve kültürel lider, herkese karşı saygıyı teşvik için açıkça dile getirme ve ırkçılık ile yabancı düşmanlığını kınamak için kararlı olmaları yönünde desteklenmeli.
- ✓ Olumsuz stereotipleri ortadan kaldırmak amacıyla farklılıkların ve göçün olumlu imajlarını vurgulamak için iletişim ortamı cesaretlendirilmeli.
- ✓ Eğitim müfredatlarına çok kültürlülük ve çeşitlilik eğitimi dâhil edilmeli.
- ✓ Ayrımcılıkla mücadele standartlarının geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesinde sivil toplum işbirliği hareketine geçirmeli.

3. ÇARE ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK MÜ?

Özgür'e göre (2014: 48-49) günümüzde tekkültürlü toplumlar olabileceği gibi toplumların önemli bir bölümü çokkültürlü bir yapıya sahiptir, yani içinde birden fazla kültürü barındırmaktadır. Fakat çokkültürlü bir yapıya sahip olmak, çokkültürcü bir politika güdüldüğü anlamına gelmez. İdeal olan çokkültürcü yaşantı, farklı kültürlerden olanların birbiriyle etkileşime girdiği, birbirini anlamaya ve öğrenmeye çalıştığı, farklılıkların zenginlik ve fırsat olarak görüldüğü, saygı, sevgi ve hoşgörünün temel değerler olarak kabul edildiği, güçlü ve baskın değil, farklı ve eşit vatandaşlık ilkesinin gözetildiği toplumsal yaşantı biçimi olarak tanımlanabilir.

Hazır (2012: 1-28), çokkültürlülük tartışmalarının, liberal ve komüniteryan yaklaşımlar şeklinde veya bireysel haklar ile grup hakları kavramlarıyla oluşan karşıtlık üzerinden sürdüğü görüşündedir. Klasik

liberal görüş, bireysel hakların yeterli olduğunu ve tek problemin, adaletin sağlanmasında düğümlendiğini ileri sürerken, komüniteryan görüş ise bir grubun ve kültürün içine doğan bireyin, söz konusu gruptan ayrı düşünülemeyeceğini, dolayısıyla haklar sorununun grup temelinde incelenmesi gerektiğini iddia etmektedir. Tarihte, her iki bakış açısını da haklı çıkaran örnekler mevcuttur. Yüzyıllarca bir arada yaşarken, bir anda veya biriken sorunların patlaması sonucu dağılan devletler olduğu gibi, birleşik devletler veya federasyon şeklinde yaşamaya devam eden devletlere rastlanmaktadır.

Bauman'a göre (2013: 116) "çokkültürlü çağ" ilanı aynı zamanda bir niyet beyanıdır. Kesin yargıda bulunmanın ve belli bir duruş sergilemenin reddedilmesi; tercih edilen değerler ve hayat tarzlarına ilişkin sonu gelmez tartışmalardan el çekip tarafsızlığını ilan etmektir. Çokkültürcü bölünmeleri övüp alkış tutanlar adeta "olmak istediğimiz gibi olmakta özgürüz, fakat insanlar yani diğerleri doğdukları yerde ve doğdukları gibi kalsalar iyi olur" demektedirler.

Maalouf (2009: 143-166) çokkültürcülük konusunda iki uyarıda bulunmaktadır. İlki yüzeysel çokkültürcülüktür. Bütün dünyada barışı korumak ve insanlar arasındaki farklılıkları, şiddete yol açan gerilimlerden çok, uyumlu bir birlikteliğe döndürmek istiyorsak, "ötekiler"i yüzeysel veya üstünkörü bir şekilde değil; yakından, hatta özel yaşamlarına kadar tanımamız gerekmektedir. Bu da ancak onların kültürlerini öğrenme yoluyla gerçekleşir. İkincisi ise çokkültürcülük söylemi ile farklılıklara aşırı vurgu yapmaktır. Ten rengi, cinsiyet, aksan vb. arasında herhangi bir fark yokmuş gibi davranmak, eskiden beri var olan adaletsizlikleri gizlemekle ve sürdürmekle eşdeğerdir. Bunun aksine, ayırt edici niteliklerin kasıtlı olarak ve alenen göz önünde tutulması da insanların, aidiyetleri içine gömülmesine ve karşılıklı "klan"ları içine hapsedilmelerine sebebiyet vermektedir.

Aygül'e göre (2017: 55-76) ise ötekini anlamaya dayalı senaryoların yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Sadece göçmenlerle eşit değer temelinde bir araya gelme, aynı haklara sahip olma veya toplumsal refahı paylaşma bakımından değil, ayrıca paylaşılan mekân içerisinde güven, işbirliği ve dayanışma esaslarının kurulması için de zaruridir. Aygül'e göre insani çeşitliliğin bir zenginlik olduğuna ilişkin söylemler, gittikçe popülerliğini yitirmektedir. Liberal-demokratik devlet anlayışından gerçekliğe doğru yaklaşıldığında görmezden gelme, bastırma veya izole etme gibi toplumsal dengeyi sarsan, ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi birlikte yaşama kültürünü engelleyen durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Göçmen gruplar üzerinden söylem geliştiren ve oylarını her geçen gün artıran Avrupa'daki aşırı sağ partilerin yükselişe geçmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Ayrıca azınlık konumunda olmaları nedeniyle göçmenler, siyasi mekanizmanın dışında kalmakta ve tanınma hususunda talepte bulunmaları engellenmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yabancı'ya bir sınır çizmek çok güçtür. Her türlü özellik nedeniyle insanlar, bir başkasının gözünde "yabancı" konumunda olabilir ve önyargının hiçbir zaman tam anlamıyla ortadan kaldırılamayacağını farkında olmak gerekir. Psikologlar, hayatlarını önyargıyla mücadele ederek geçiren insanların dahi toplumsal mevkinin gizli göstergeleri olan basmakalıplardan etkilendiklerini göstermişlerdir. (Baggini ve Macaro, 2012: 105) Freud'un (2015: 101) "Ruhumun derinliklerinde, gizli bir köşede fanatik bir Yahudi'yim. Önyargısız ve tarafsız olmak için gösterdiğim onca çabaya rağmen kendimi böyle görmekten dehşete düşüyorum" itirafı, insanın önyargılarından tamamen arınmasının imkânsız olduğuna bir örnek olarak gösterilebilir.

Günümüzde yabancı düşmanlığı küresel bir sorun haline gelmiştir. Bunda küreselleşmenin payı da mevcuttur. Küreselleşmenin en olumsuz çıktılarında birisi, cemaatçiliği de küreselleştirmesidir. İletişim araçlarının küreselleştiği bir dönemde dinsel aidiyetlerin yükselişi, insanların "küresel kabileler" halinde gruplaşmalarına neden olmuştur. (Maalouf, 2009: 182) Bauman'a göre ise küresel olarak üretilmiş sorunların yerel çözümleri yoktur. "Küresel düşün yerel hareket et" sloganı yanıltıcı hatta zararlıdır. Küresel sorunlar ancak küresel eylemler yoluyla tam anlamıyla çözülebilir. (Bauman, 2013: 107) Yabancı düşmanlığı ile küresel düzeyde mücadele edilmesi gerçekliğine ek olarak diğer boyutlarda da mücadele edilmesi gerekmektedir. Bu çokboyutlu mücadeleye toplumu meydana getiren tüm unsurların dâhil edilmesi önemlidir.

Göçmenler özelinde yabancı düşmanlığı ile mücadele noktasında toplumun zihnindeki göçmenler ile ilgili yanlış/çarpık bilgileri doğruları ile değiştirmek gerekmektedir. Böylece göçmenlere yönelik duygusal ve davranışsal boyutlarda da değişiklik yaratılabilir. Özellikle politikacıların ve medyanın göçmenler ile ilgili olumsuz söylemleri yabancı düşmanlığının oluşmasında etkili olabilmektedir. Mülteciler Derneği'nin "Suriyeli Göçmenlerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar" isimli çalışması Türkiye'de Suriyeli göçmenlere ilişkin yanlış/çarpık bilgileri düzeltmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir. (<http://mülteciler.org.tr>)

Batılı ülkeler açısından da göçmenlere yönelik algıyı değiştirebilecek yönde açıklamalar getirmeye çalışanların bulunduğunu da belirtmek gerekiyor. Bir gazetede konu ile ilgili şöyle bir haber verilmişti: "Harvard Üniversitesi Kennedy Kamu Yönetimi Bölümü Dekanı Prof. Dr. Lant Pritchett, nüfusun hızla yaşlanmasının Avrupa için varoluşsal bir tehdide dönüştüğüne dikkat çekti. Sosyal düzenin devamı için Avrupa'nın 60 milyon kişiye daha ihtiyaç duyduğunu belirten Pritchett, 'Avrupa, entegrasyonu nasıl sağlayacağını bulmalı. Entegrasyon problemini çözmesi durumunda sığınmacı problemi küçük ve önemsiz kalacak' diye konuştu." (<https://www.yenisafak.com>) Her ne kadar pragmatist bir bakış açısı göze çarpsa da göçmenlerle ilgili algıyı olumluya çevirme adına önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Farklı kültürlerden insanlarla etkileşime girmek, paylaşımda bulunmak önyargıları ortadan kaldıracaktır. Bu yüzden insanların daha fazla etkileşimini sağlamak önemlidir. Daha fazla etkileşime geçebilmek için ise dil bilmeyi gerektirmektedir. Maalouf'a göre (2009: 144), herkes, çocukluktan başlayarak ve yaşamı boyunca, kendisinininkinden farklı bir kültüre, kişisel ilgi alanlarına göre özgürce seçtiği bir dile merak salmaya teşvik edilirse, çekingen kimliklerin rahatlayacak, tiksintilerin dinecek, insanlık macerasının bir olduğu inancının yavaş yavaş güçlenecektir.

İnsanlığın ilk gününden bugüne nefret söylemleri, nefret suçları işlene gelmiştir ve muhtemelen de insanlığın sonuna kadar da devam edecektir. Nefret söylemlerini engellemek, nefret suçlarını cezalandırmak bir yöntem olabilir. Ancak nefret çılgınlıklarını bastırmak, nefret naralarını atanların ağızlarını kapamaya çalışırken daha güçlü bir şekilde sevgi ve hoşgörü çılgınlıkları da atmak gerekir.

Yabancı düşmanlığının oluşumunda etkili unsurlardan biri de kimliktir. Kimliklerimizin kapsayıcılığını genişletmek de yabancı düşmanlığı ile mücadelede bir çözüm yoludur. Birçok kişi tarafından en kapsayıcı kimliğin "insanlık" kimliği olduğu düşünülmektedir ve insana, sadece insan olmasından ötürü değer vermek, saygı göstermek gerektiği ifade edilir. Ancak Yunus Emre'nin "Yaratılanı severim Yaradan'dan ötürü" sözünü incelediğimizde sadece insanı değil tüm varlıkları dâhil eden bir kapsayıcılık görebiliriz. Tasavvuf anlayışındaki kesrette vahdeti görebilme (çokluğun içindeki teklifi görebilme) becerisi de bu anlamda dikkate değerdir.

Kimliklerin kapsamını daraltmak da bir çözüm yolu olabilir. Bu daraltma işlemi sosyal çalışma mesleğinde "bireyselleştirme" adı altında mesleki bir ilke haline gelmiştir. Bireyselleştirme ilkesi, her bir bireyin benzersizliğine, biricikliğine atıfta bulunur. Dolayısıyla insanları sosyal kimliklerinden, kültürlerinden bağımsız olarak da düşünebilme yetisi kazandırır.

KAYNAKÇA

Akbaba, S. (2005). "Sosyal Bütünleşmenin Psiko-Sosyal Temelleri", Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11: 19-25.

Aydınlı, O.; Gül, A., Aslan, S. & Gül, A (2015), Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Mevcut Durum Analizi.

Aygül, H.H. (2017). "Seküler ve Çokkültürlü Avrupa'da Müslümanlar: Birlikte Yaşamak Mümkün Mü?" Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(22): 55-76.

Baggini, J. & Macaro, A. (2012). Psikolog ve Filozof: Bir yaşam Rehberi, (Çev.:Özgü Çelik), Pegasus Yayınları, İstanbul.

Bajt, V. & Pajnik, M. (2010). "Current Challenges to Migration Integration: Xenophobia and Racism: The Case of Slovenia", Prospects for Integration of Migrants from "Third Countries" and Their Labour Market Situations: Towards Policies and Action Project Brief 2.

Bauman, Z. (2013). Kimlik, (Çev.:Mesut Hazır), Heretik Yayınları, Ankara.

Bauman, Z. (2017). Sosyolojik Düşünmek, (Çev.:Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Brander, P.; Gomes, R., Keen, E., Lemineur, M.L., Oliveira, B., Ondrackova, J., Surian, A. & Suslova, O. (2008). Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu, (Çev.: Burcu Yeşiladalı), Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul.

Crush, J. & Ramachandran, S. (2009). Xenophobia, International Migration and Human Development (No. HDRP-2009-47), Human Development Report Office (HDRO), United Nations Development Programme (UNDP).

en.oxforddictionaries.com/definition/xenophobia, Erişim Tarihi: 14.04.2018

Freud, S. (2015). Mutluluk Deddiğimiz Şey Aforizmalar, (Çev.:Peren Demirel), Aylak Adam, İstanbul.

Fromm, E. (1995). Sevme Sanatı, (Çev.:Yurdanur Salman), Payel Yayınları, İstanbul.

Hazır, M. (2012). "Çokkültürlülük Teorisine Çağdaş Katkıları Ve Bireysel Haklar-Grup Hakları Ekseninde Çokkültürlülüğü Tartışmak", Akademik İncelemeler Dergisi, 7(1): 1-28.

Hewitt de Alcántara, C. (1995). "Social Integration: Approaches and Issues", Development in Practice, 5(1): 61-63.

Human Rights First. (2008). Violence Based on Racism and Xenophobia: 2008 Hate Crime Survey.

Huntington, S.P. (2017). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, (Çev.:Cem Soydemir ve Mehmet Turhan), Okuyan Us, İstanbul.

ILO, IOM & OHCHR. (2001), International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia. Discussion paper.

Karacan Doğan, P. & Yetim, A.A. (2011). "Halk Oyunlarının Bütünleşmeye Etkisi", Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, XVI(3): 27-48.

Lean, N. (2012). İslamofobi Endüstrisi, (Çev.:İbrahim Yılmaz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Maalouf, A. (2009). Çivisi Çıkmış Dünya, (Çev.:Orçun Türkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Montaigne, M. (2018). Denemeler, (Çev.:Sabahattin Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Mülteciler Derneği, www.multeciler.org.tr, Erişim Tarihi: 14.04.2018

Onur, F.H. (2003). "Öteki Sorunsalının "Alterite" Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2): 255-277.

Özgür, Ö. (2014). Çokkültürcü Sosyal Çalışma, SABEV, Ankara.

Perruchoud, R. (Ed.) (2004). Glossary on Migration, International Organization for Migration, Switzerland.

Taran, P.; Neves de Lima, G. & Kadyshcheva, O. (2016). Cities Welcoming Refugees and Migrants: Enhancing Effective Urban Governance in an Age of Migration, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris.

TDK, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 14.04.2018

Yakushko, O. (2009). “Xenophobia: Understanding the Roots and Consequences of Negative Attitudes Toward Immigrants”, *The Counseling Psychologist*, 37(1): 36-66.

Yılmaz, H. (2010). “Sosyal Bütünleşmemizin Temel Sorunları ve Bazı Çözüm Önerileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV(2): 73-101.

www.dictionary.com/browse/xenophobia, Erişim Tarihi: 14.04.2018

www.merriam-webster.com/dictionary/xenophobia, Erişim Tarihi: 14.04.2018

www.yenisafak.com/dunya/avrupanin-60-milyon-multeciye-ihtiyaci-var-2392263, Erişim Tarihi: 14.04.2018